Ukrayna Krizi Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa'daki İstikrara Etkisi

The EU's Influence on Eastern European Stability in the Context of Ukrainian Crisis

Dr. Ömer Uğur (Gümüşhane University, Turkey)

Abstract

The Ukraine crisis that started with the Euromaidan protests in November 2013 appears to be a most important security crises of the post-Cold War security order. Russia's aggression against Ukraine has not just threaten the territorial integrity or sovereignty of the EU's largest neighbour, but also it has led to a rivalry between the former Cold War enemies again and even it led to the start of a period that may cause to conflict between them. The EU's approach that established the Free Trade Area between the EU and Ukraine did not give any chance of talking to third country or organizations such as the Eurasian Union. Therefore, Russia worked hard to influence on Ukraine to abandon to sing the agreement and this happened to see Ukraine's choice as a zero-sum game.

In order to understand the effect of crisis on the EU and Russia, it have to be analysed the economic sanctions imposed by the EU against Russia to resolve the crisis through diplomatic and economic means. Thus, it is necessary to look at the economic relations between Russia and the EU and this data will be obtained in Eurostat.

As a result, economic sanctions helped to move the conflict from the military to the diplomatic levels. Indeed, Russia has seen that European unity gave rise to a significant impact on its economy. Also, the EU realized that the sanctions is the most powerful tool in the hands of the EU in absence of military power.

1 Giriş

Kasım 2013 tarihinde Maidan ya da göstericilerin yeni taktığı adıyla Euromaidan protestolarıyla başlayan ve Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi ile doruğa çıkan Ukrayna krizi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla oluşan Soğuk Savaş sonrası düzenin en önemli güvenlik krizini ortaya çıkarmıştır. Ukrayna'daki Rusya'nın saldırgan tutumu, sadece Avrupa Birliği'nin (AB) en büyük komşusunun toprak bütünlüğünü tehdit etmekle kalmamış, aynı zamanda Soğuk Savaş sonrası Avrupa'da tesis edilen barış ve istikrarı tehdit eden bir durumu ortaya çıkarmıştır. Zira Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Ukrayna'daki istikrarsızlığı arttıran eylemleri, Soğuk Savaş sonrası Avrupa barışı ve refahına katkı sağlayan Batılı ülkeler ve Rusya arasındaki yoğun siyasi diyalogun ve çok yönlü ekonomik ilişkilerin derinden sarsılmasına neden olmuştur. Bu durum ise eski Soğuk Savaş düşmanları arasında yeniden bir rekabetin ve hatta çatışmanın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Batılı ülkelerin ve Rusya'nın Soğuk Savaş benzeri bir şekilde AB'nin yakın bir coğrafyasında karşı karşıya gelmiş olması, son kuşak genişlemeler sonucu değişen sınır ve komşularından dolayı en fazla AB ve AB üyesi ülkelerinin etkilenmesine neden olmuştur.

Ukrayna krizi, AB'nin Doğu Avrupa'daki ve Avrasya'daki çıkarlarını barışçıl yollarla sürdürebilmesi ve kıtanın diğer büyük gücü olan Rusya ile karşılıklı faydaya dayanan ilişkilerini devam ettirebilmesi açısından büyük bir dış politika sorunu haline dönüşmüştür. Rusya'nın işbirliği yapılar bir ülke konumundan, bölgesel istikrarı, komşularının toprak bütünlüğünü ve küresel barışı ciddi anlamda tehdit eden bir ülke konumuna gelmesi, AB'nin Rusya'ya karşı uzun yıllardır izlediği dış politikanın değişmesine neden olmuştur. Bu bağlamda AB, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana Avrupa güvenliği ve istikrarına ilk defa doğrudan bir tehdit oluşturan Rusya'ya karşı hem caydırıcılık, hem de işbirliği esaslarına dayanan bir dış politikayı ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Başka bir deyişle, Avrupa güvenliği varsayımlarının ve normlarının Rusya tarafından aşındırıldığı bu süreçte AB, kıtanın istikrarı yeniden sağlayabilmek için elindeki en güçlü seçenek olarak gördüğü ekonomik ve sivil gücü Rusya'ya karşı izlenecek dış politikanın temel yapı taşı haline getirmiştir. Bu çalışmada, AB'nin Ukrayna krizinden sonra Rusya'ya karşı değişen dış politikası ele alınarak, bu politikanın Ukrayna krizine olan etkileri incelenecektir. Bunu yaparken, AB'nin ekonomik gücünün Doğu Avrupa ve Avrasya üzerinde yeniden hegemonya mücadelesi içerisine giren Rusya karşısında etkinliği tartışılacaktır. Böylece, AB'nin ekonomik gücünün Rusya gibi son dönemde agresif bir dış politika izleyen bir ülke karşısında ne kadar başarılı olduğu gösterilerek, Doğu Avrupa ve Avrasya'nın istikrarına olan katkısı ortaya konacaktır.

2 Ukrayna Krizi

2004 yılına kadar Rusya ve Batı arasında denge politikası izlemeyi tercih eden Ukrayna, 2004 yılındaki Turuncu Devrim ile Batı yönlü bir politika oluşturmaya öncelikli hale getirerek açık bir şekilde Batı yanlısı bir pozisyon almayı tercih etmiştir. Fakat Turuncu Devrim sonrası ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarı sürekli kılacak uzun soluklu reformların hayata geçirilememesi ve AB'nin Ukrayna'ya üyelik perspektifi yerine ikili ilişkileri geliştirmeyi önermesi, Ukrayna'da 2013 sonrası ortaya çıkacak siyasi krizin fitilini ateşlemiştir. AB'nin bu tutumu,

Turuncu Devrim sonrası ülke içi siyasi dengelerin yeniden değişmesine neden olmuştur. Neticede Turuncu Devrim ile yüzünü Batı'ya dönen Ukrayna, 2010 yılında yapılan seçimlerde Rus yanlısı Viktor Yanukoviç'in devlet başkanı seçilmesiyle tekrar Rusya ve AB'nin arasında sıkışıp kalacağı bir politik durumun içine düşerek uluslararası bir krize dönüşecek olan seçim yapma sürecine girmiştir (Kuzio, 2012, s.13-14).

2010 sonrasında Ukrayna, bir yandan AB ile Doğu Ortaklığı kapsamında daha yakın işbirliği öngören Ortaklık Antlaşması müzakerelerini devam ettirirken diğer yandan Rusya ile ilişkilerini düzelterek Rus ekonomisine büyük ölçüde bağımlı olan ülke ekonomisini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Böylece Ukrayna, hem AB'nin hem de Rusya'nın sunmuş olduğu ekonomi, ticaret ve enerji fırsatlarından yararlanma imkânına kavuşacağını düşünmüştür (Kuzio, 2012, s. 14). Ancak Turuncu Devrim'den çıkardığı derslerle Rusya, AB'nin daha aktif bir Doğu politikası izlemesini olumlu karşılamamıştır. Hatta Sovyet sonrası coğrafyada Batı kökenli kurumların etkisini azaltacak ve kendi etkinliğini arttıracak bir politika izlemeye başlamıştır. Bu durum ise Ukrayna'nın AB ve Rusya arasında kurmak istediği denge politikasını imkânsız hale getirdiği gibi, 2013 sonrasında meydana gelecek krizinin temel nedenini oluşturmuştur. Çünkü Yanukoviç'in, devlet başkanı olduktan sonra her ne kadar NATO üyeliğinden vazgeçerek Rus yanlısı bir politika takip etse de 2008 yılında AB ve Ukrayna arasında başlayan Ortaklık Antlaşması müzakerelerini sürdürmesi, Ukrayna ile Rusya'yı karşı karşıya getirmiştir. Ukrayna'nın AB ile Ortaklık Antlaşması'nı imzalaması durumunda Rus öncülüğündeki Gümrük Birliğine katılmasını engellenecek ve Ukrayna'nın Rusya ile ilişkilerini aynı düzeyde tutamayacak olması Rusya'nın büyük tepkisini çekmiştir. Bu da Ukrayna'yı AB ve Rusya arasında bir seçim yapmaya zorlamıştır (House of Lord, 2014, s. 54).

Bu durum karşısında Yanukoviç, AB ile Ortaklık Antlaşması'nın imzalanması sonucu Rusya ile bozulacak ilişkilerin ortaya çıkaracağı ekonomik kayıpların yanında, Ortaklık Antlaşması'nın Ukrayna'ya kısa vadede ekonomik bir yarar getirmeyeceğini dikkate alarak yeni bir arayış içerisine girmiştir (Demir, 2014, s. 170). Bu arayış bağlamında, Ukrayna, Rusya ve AB'nin içinde olduğu bir komisyon oluşturulması teklifinde bulunmuştur. Bu şekilde hem AB ile entegrasyon sürecini devam ettirmeyi hem de Rusya'yı yok saymamak ve karşısına almamak için Ukrayna'ya bir manevra alanı oluşturmayı amaçlamıştır. Rusya bu öneriye olumlu karşılık vermiş olsa da, Avrasya Birliği üyelerinin çoğunun -Rusya hariç hepsi- Dünya Ticaret Örgütü üyesi olmaması nedeniyle AB, bu tür bir uzlaşının iki düzey arasındaki ticari işbirliğini olumsuz etkileyeceğini ileri sürerek sıcak bakmamıştır (House of Lord, 2015, s. 45-46). AB'nin bu kararı karşısında Ukrayna devlet başkanı Yanukoviç, AB ile süregelen Ortaklık Antlaşması'nın Ukrayna'ya büyük ekonomik yükümlülükler getireceğini belirterek AB'nin hiç beklemediği şekilde Ortaklık Antlaşması'nı imzalamaktan vazgeçmiştir (H. Özdal, 2013, s. 13).

Ortaklık Antlaşması'nı imzalamayarak Ukrayna'nın Turuncu Devrim'den beri devam ettirdiği Batı'ya dönük politikalarını terk eden Yanukoviç, ülke içindeki Avrupa yanlılarının büyük tepkisini çekmiştir (Arman ve Mengüaslan, 2015, s. 74). Bu tepki kısa sürede büyük bir protestoya dönüşmüş ve Kiev'de binlerce insan Maidan meydanında toplanarak hükümet karşıtı gösteri yapmışlardır. Maidan'da başlayan protestolar önceleri AB ile askıya alınan anlaşmanın yeniden müzakere edilmesine yönelik olsa da daha sonra Rus yanlısı bir tutum takınan devlet başkanı Yanukoviç'in istifa etmesini sağlamaya yönelik bir hal almıştır (Özdal, v.d, 2014, s. 11). Gösterilerin şiddetlenmesi ve can kayıplarının artması, Yanukoviç'in 22 Şubat 2014'te ülkeyi terk ederek Rusya'ya kaçması neden olmuştur. Bunun üzerine Ukrayna Parlamentosu, Yanukoviç'i görevinden azletmiş ve yeni seçimlerin Mayıs ayında yapılmasına karar vermiştir. Yanukoviç'in görevden uzaklaştırılması ve sonrasında Batı yanlısı bir hükümetin kurulması, gösterilerin tansiyonunu düşürmüş ve ülke yeni bir seçim dönemine girmiştir.

Ukrayna'da Euromaidan gösterileri ile başlayan iktidar karşıtı halk hareketi, ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarı altüst etmiştir. Ayrıca Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi ve Rusya'nın kısırtılması ile ülkenin özellikle doğusunda yaşayan Rus kökenli vatandaşların başlatmış oldukları ayrılıkçı hareketler, krizin uluslararasılaştırılmıştır (Demir, 2014; Trenin, 2014; MacFarlane ve Menon, 2014). Özellikle bağımsız bir devletin toprak bütünlüğünün parçalanacak şekilde tehlikeye düşürülmesi sadece bölgede etkili olmamış, aynı zamanda soğuk savaş sonrası gündeme gelen Avrupa güvenlik krizini de ortaya çıkarmıştır. Nitekim Kırım'ın ilhakı, soğuk savaş sonrası dönemde Avrupa'nın esasen istikrarlı ve güvenli olduğu ve Rusya'nın bir düşmandan çok müttefik olabileceği düşüncesine de büyük zarar vermiştir (Larrabee v.d., 2015, s. 1). Bu düşünce, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinden sonra ülkenin güneyinde ve doğusundaki ayrılıkçı gurupları doğrudan ve dolaylı yollarla desteklemesi ile daha da pekişmiştir. Bununla birlikte Rusya'nın Ukrayna sınırı boyunca askeri yığınak yapması ve askeri tatbikatların sayısını çoğaltması, Ukrayna üzerinde psikolojik baskının artmasına ve Ukrayna'nın doğusunun daha da istikrarsızlaşmasına neden olmuştur. AB ve ABD, Rusya'nın bölgeyi daha fazla istikrarsızlaştırmasına yönelik adımları atmasını engellemek için diplomatik yolları kullanarak sorunu müzakere ile çözmeye çalışmışlardır (Demir, 2014, s. 179).

Ne var ki Batı'nın Ukrayna'daki krizi tirmandırmamak için izlemiş olduğu yol, Rusya'yı daha da cesaretlendirerek bölgedeki Rus etkinliğinin artmasına neden olmuştur. Artan uluslararası baskılara rağmen Putin, Doğu Ukrayna'daki ayrılıkçı gruplara verdiği desteği geri çekmek yerine, gizlice bölgeye Rus askerlerini, zırhlı personel taşıyıcıları, tankları ve füze rampalarını konuşlandırarak -elbette herhangi bir Rus simgesi olmadan- yeni dönemde Rusya'nın Batı'ya karşı izleyeceği dış politikayı deklare etmiştir. Rusya'nın bu hamlesi, aynı zamanda bölgedeki Rus yanlısı ayrılıkçı grupların Ukrayna'nın başlatmış olduğu askeri müdahalelere karşı başarılı olmasını sağlamıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde Ağustos 2014'te büyük ölçüde düzenli Rus askeri gücünün de etkisiyle

Ukrayna devlet başkanı Petro Poroshenko, Belarus'un başkenti Minsk'te ayrılıkçı gruplarla yapılan görüşmeler sonucu ateşkes yapmaktan başka çare bulamamıştır.

3 Ukrayna Krizi'nin AB'nin Rusya ile İlişkilerine Etkisi

Ukrayna'da meydana gelen bu gelişmeler, şüphesiz 2004 sonrası AB'nin son kuşak genişlemeleri sonucu değişen sınırlarından ve komşularından dolayı en fazla AB ve AB üyesi ülkeleri ve onların dış politikalarını etkilemiştir (Vitkus, 2015; Larsen, 2014). Rusya'nın Kırım yarımadasını ilhakı ve Doğu ve Güney Ukrayna bölgelerindeki siyasi istikrarsızlıklar AB'nin soğuk savaş sonrası Avrupa'da üretmiş olduğu güvenlik sistemini tehlikeye düşürmüştür. Bu bağlamda, AB ve AB üyesi ülkelerin Ukrayna Krizi çerçevesinde belirlemiş oldukları ortak tutum, AB'nin soğuk savaş sonrası Rusya ile ilgili işbirliğine dayalı politikalarının tersine, Rusya'nın saldırganlığını sınırlandıracak bir dış politikaya evrilmiştir (Schmidt-Felzmann, 2014; 2015; Trenin, 2014; Larsen, 2014; Larrabee v.d. 2015). Krizin başlangıcında AB üyesi ülkeler ekonomik ve siyasi ilişkilerinden dolayı Rusya ile restleşmek istemeseler de Rusya'nın agresif yaklaşımları karşısında AB düzeyinde belirli kararların alınması kaçınılmaz olmuştur (Larsen, 2014, s. 32).

Rusya'nın 2000'li yıllardan sonra yeniden güçlenmesiyle, ulusal çıkarları açısından vazgeçilmez olarak gördüğü yakın çevresini kontrol etme düşüncesini hayata geçirmek için AB dâhil Batı'nın varlığını bölgede engellemeye çalışmıştır (Zhussipbek, 2011). Ukrayna Krizi'ne neden olan temel faktör de Ukrayna'yı Batı'dan uzaklaştırarak Rusya'ya yakınlaştırma politikasının bir neticesidir. Dolayısıyla AB ve Rusya'nın mevcut ilişkilerini radikal bir şekilde değiştiren şey aslında bu ikilinin bölgedeki jeopolitik rekabetinin bir ürünüdür (Trenin, 2014, s. 4). AB, kendi çevresinde bir istikrar kuşağı oluşturmayı amaçlasa da Rusya'nın bunu bir rekabet olarak algılaması ve bu doğrultuda stratejiler geliştirmesi, AB'nin Ukrayna Krizi'nden sonra Rusya'ya karşı izleyeceği dış politikasının değişmesine neden olacak bir durumu ortaya çıkarmıştır.

Ukrayna Krizi, AB ve Rusya'yı karşı karşıya getirmiştir. Ukrayna Krizi'nin erken evresinde AB üyesi ülkeler, Rusya ile olan ekonomik ilişkilerinden dolayı açık bir çatışmadan uzak kalmaya çalışsalar da Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Doğu Ukrayna'daki siyasi istikrarsızlığı körüklemesi, AB'nin uluslararası sahnede Rusya'ya karşı birleşik ve güçlü bir aktör olarak ön plana çıkmasını gerekli kılmıştır (Speck, 2014; Larrabee v.d. 2015; Larsen, 2014; Vitkus, 2015). Speck'in (2014) de vurguladığı gibi, AB aslında hiçbir zaman Rusya ile karşı karşıya gelmek istememiştir, ancak Ukrayna'daki durum, AB'nin geri adım atamayacağı kadar hassas bir hal almıştır. Zira Rusya'nın Ukrayna'daki istikrarsızlığı arttıran eylemleri, AB'nin iki hayati çıkarını doğrudan etkilemeye başlamıştır. Bunlardan birincisi, AB'nin doğu sınırlarında dost ülkeler halkası yaratarak bölgede istikrarı ve barışı tesis etme politikasını tehlikeye düşürmesidir. İkincisi ise Rusya'nın, AB için bir tabu olan Avrupa sınırlarının güç kullanarak değiştirilmesi ilkesini çiğnemiş olmasıdır (Speck, 2014; Larrabee, 2015, s. 24). AB dış politikasının temelinde yer alan bu ilkelerin Kırım'ın ilhakıyla ihlal edilmiş olması, bir kırılma noktasıdır (MacFarlane ve Menon, 2014; Larsen, 2014; House of Lord, 2014; Schmidt-Felzmann, 2014; 2015).

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden beri, Avrupa güvenliği ve istikrarını doğrudan tehdit eden en önemli gelişmeyi oluşturan Ukrayna Krizi sonrası AB'nin Rusya'ya karşı izlediği dış politika, hem caydırıcılık hem de işbirliği esaslarından hareketle belirlenmiştir (Vitkus, 2015; Speck, 2014; Larsen, 2014). AB'nin, Rusya'nın eylemlerini engelleyebilmek için öncelikle caydırıcılık silahını kullanması gerekmiştir. Avrupa güvenliğine dair varsayımların, normların ve kurumların aşıldığı bir süreçte, AB'nin kıtada yeniden istikrarı sağlayabilmesi için ekonomik caydırıcılıktan başka seçeneği kalmamıştır (Chivvis, 2015, s. 41). Aynı zamanda AB'nin, Ukrayna'daki eylemleri nedeniyle Rusya'yı tamamen dışlayacak bir politika izlemesinin bölgedeki çatışmaları daha fazla tırmandıracağını düşünmesi, işbirliği süreçlerinin gerekliliğini ortaya koymuştur. AB'nin caydırıcılığın yanında, diplomasiyi ve sivil gücü etkinleştirilmesi, Ukrayna Krizi sonrası ABD'nin bütün dikkatini Avrupa'ya çevirmesiyle iki nükleer güç arasında yeni bir soğuk savaşın başlayacağı endişesinden kaynaklanmıştır (Chivvis, 2015, s. 41). Hâlbuki AB'nin asıl amacı, Rusya'yı da içeren bir Avrupa siyasi ve güvenlik sistemini inşa edecek süreçleri yeniden başlatabilmektir. AB, Ukrayna Krizi'nden dolayı Rusya'nın gerekli oranda -özellikle ekonomik anlamda- cezalandırılmasını öngörmüş, ama askeri müdahalelerle marjinalleşmesinin önüne geçerek onu Avrupa sistemin içinde tutmayı amaçlamıştır.

4 Ekonomik Yaptırımların Uygulanması

Rusya'nın, Ukrayna'nın egemenliğine saygı duymaması ve soğuk savaştan sonra inşa edilen Avrupa barışını tehlikeye düşürmesi karşısında AB, Rusya ile olan diplomatik girişimleri konusunda bir dizi uygulamaların yanında, ekonomik yaptırımlar ve kısıtlamaları da yürürlüğe koymaya başlamıştır (EEAS, 2015). Krizin ilk evresinde AB, Rusya ile başlatmış olduğu vize ve ortaklık anlaşması müzakerelerini askıya aldığını açıklamıştır (Vitkus, 2015, s. 8). Bu şekilde AB, Ukrayna'daki durum karşısında kınama açıklamasının ötesine geçecek politikalar izleyeceğinin işaretlerini vermiştir. Nitekim AB, Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi ve sonrasında M17 sefer sayılı uçağın düşürülmesiyle Rusya'ya karşı o güne kadar görülmemiş düzeydeki ekonomik yaptırımları karara bağlamıştır. AB'nin uyguladığı yaptırımlar gereği, Rus bankalarının Avrupa sermaye piyasalarına erişimlerinin engellenmesi, Rusya'nın silah satışı yapması, petrol ve doğalgaz sektöründe ileri teknolojiler

kullanması ve Avrupa Yatırım Bankası ile Avrupa İmar ve Kalkınma Bankasının Rusya'da yeni finansman faaliyetlerini askıya alması gibi önemli kararlar alınabilmektedir (EEAS, 2015).

Yaptırım ve kısıtlamalar ekseninde şekillenen süreç, AB'nin dış politikasında önemli bir değişim yaşandığına işaret etmektedir (Vitkus, 2015, s. 9). AB Gürcistan Savaşı'nda bile Rusya'ya karşı herhangi bir ekonomik yaptırım uygulamadan ilişkilerini 'her zamanki gibi' devam ettirmeye özen göstermiş, fakat Ukrayna'da sergilediği tavırla başta Rusya olmak üzere birçok ülkeyi şaşırtmıştır. Çünkü Rusya, AB'nin kendi içindeki bölünmelerden dolayı bu tür kararları alabilmesini çok mümkün görmemiştir. Ancak Güney Osetya ve Abhazya'dakinin aksine Rusya'nın Ukrayna'daki müdahalesini kabullenemeyen AB ve AB üyesi ülkeler, en uygun yanıtın yaptırımlar olduğu üzerine uzlaşma sağlayabilmişlerdir (Schmidt-Felzmann, 2015, s. 124-25). Nitekim yaptırımlar, AB'nin Rusya'ya karşı olan tepkisinin tanımlanmasındaki zorlayıcı seçenekler arasında bütün üye ülkelerin ortak paydasını oluşturmuştur (Galbert, 2015, s. 3). Görüldüğü gibi AB, Rusya'nın Ukrayna müdahalesine karşı genel olarak askeri seçenekleri gündemine almamıştır. Aslında bu seçenek, sadece AB'nin değil, askeri bir güç olan ABD'nin dahi gündemine girmemiştir. Bu konu, AB üyesi ülkeler arasında önemli görüş ayrılıklarına neden olmuştur. Ancak AB'nin Rusya'ya yönelik tepkisinde askeri bileşeni devre dışı bırakan yaptırımları, üye ülkeler arasındaki çelişen ya da çekişen hedeflerin uzlaştırılması için önemli bir rol oynamıştır (Vitkus, 2015; Galbert, 2015; Schmidt-Felzmann, 2015).

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, 2014 yılından sonra AB düzeyinde hayata geçirilen uygulamaların, Rusya'yı AB'den ve dünyadan tamamen izole etmemesi eğilimidir. AB'nin bu yaklaşımı, üye ülkeler arasındaki farklılıkları azaltmak ve kendi çıkarlarını korumakla yakından ilgilidir. Rusya'nın Ukrayna müdahalesi sonrası üye ülkeler arasında önemli dış politika önceliklerinin ortaya çıkması, AB'yi yaptırım kararlarını alırken üye ülkeler arasındaki 'tek sesliliğe' zarar vermeyecek şekilde hareket etmeye zorlamıştır (Galbert, 2015, s. 6-7). Bu nedenle AB düzeyindeki uzlaşma sınırlı olmuştur. AB düzeyindeki ekonomik yaptırımlar, Rusya'yı dışarda bırakmanın aksine, Rus ekonomisi üzerinde hedeflenen etkiyi elde edebilmek için uygulamaya konmuştur. Zira Rus ekonomisi ile dünya ekonomisinin entegrasyonu büyük oranda sağlanmıştır. Ayrıca AB ve Rusya arasındaki güçlü ekonomik ilişkiler düşünüldüğünde Rusya'nın, İran ve Kuzey Kore gibi Batı'dan kolayca yalıtılabilmesi mümkün gözükmemektedir (Galbert, 2015, s. 6-7). Bunun da ötesinde AB'nin birçok ülkesinin enerji yönünden Rusya'ya bağımlılığı, AB'yi olumsuz etkileyecek bir durumu ortaya çıkarmaktadır. AB hedeflenen ekonomik yaptırımların gerekliliğini kabul etmekle birlikte, Rusya ile iletişim kanallarının açık tutulmasını ve ekonomik ilişkilerin devam ettirilmesini ilkece benimsemiştir.

Rusya üzerinde uygulanan yaptırımlar ne AB ve AB ülkelerini ne de dünya uluslararası finans ve küresel enerji arzını istikrarsızlaştıracak kararları içermektedir. AB'nin temel amacı, Ukrayna Krizi'nin askeri alandan, ekonomik ve diplomatik alana çekilerek müzakereler yoluyla çözülmesini sağlamaktır (Secieru, 2015, s. 41). Böylece Rusya, haddinden fazla cezalandırılmamış ya da Fransa Devlet Başkanı François Hollande'ın da belirttiği gibi, AB'nin karşısında dizlerinin üzerine çökmeye zorlanmamıştır (BBC, 2015). Kaldı ki AB, diğer uluslararası sorunlar konusunda Rusya'ya ihtiyacı olan bir aktördür ve dolayısıyla onu tamamen izole ederek aslında uluslararası sorunlar karşısında kendi aktörlüğünü zedeleyecektir. Sonuç olarak AB'nin uyguladığı yaptırımların başarılı olup olmadığı ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte AB'nin, Rusya'yı müzakere masasına çekme stratejisindeki başarısı takdire değerdir. Zira Almanya ve Fransa'nın öncülüğünde Rusya ve Ukrayna'nın Minsk'te bir araya getirilerek ateşkes anlaşmasının imzalanması, AB'nin çatışmaları askeri alandan diplomatik alana çekebildiğini göstermektedir.

5 Ekonomik Yaptırımların Ukrayna Krizindeki Etkisi

AB'nin bir dış politika aracı olarak ekonomik yaptırımları uluslararası krizlerde sıklıkla kullandığı görülmektedir (K. Smith, 2014; Keukeleire ve Delreux, 2014; Bindi, 2010). Ancak bu aracın başarısı, yaptırımların uygulandığı ülkenin AB ekonomisine olan bağımlılığına göre değişmektedir. Eğer yaptırım uygulanan ülke AB'nin ekonomisine yüksek oranda bağımlılık gösteriyorsa AB'nin uygulayacağı yaptırımlar başarılı olabilmektedir. Buna karşın bağımlılık göstermiyor ya da daha az bağımlılık gösteriyorsa, bu durumda ekonomik yaptırımların başarısı sınırlanmaktadır (Keukeleire ve Delreux, 2014). Bunun yanında ekonomik yaptırım uygulanacak ülke AB ekonomisine bağımlılık göstermesinin yanında AB ülkeleri de aynı şekilde yaptırım uygulanan ekonomiye bağımlılık göstermesi durumunda, AB'nin ekonomik yaptırımları başarı ya da başarısızlık gösterebilmektedir.

Bu bağlamda Ukrayna Krizi'nde Rusya ile olan ekonomik ilişkiler AB'nin kapsamlı dış politika kararları almasını engellediği görülmüştür (Vitkus, 2015, s. 9). Zira soğuk savaşın sona ermesinde bu yana, AB ve Rusya ekonomik olarak yoğun bir ilişki söz konusudur. Nitekim Rusya AB'nin üçüncü büyük ticari ortağı (%8.4 toplam dış ticaretin) iken AB ise Rusya'nın en önemli ticari ortağı (%48 toplam dış ticaretin) konumunda yer almaktadır (European Parliament, 2015). Aşağıdaki tabloda da görülebileceği gibi, krizinden önce AB ve Rusya arasındaki toplam ticaret hacmi yıllık 326 milyar Euro civarındaydı. Bu miktarın 206 milyar Euro'su AB ülkelerinin Rusya'ya yapmış oldukları ihracatı kapsamaktayken 120 milyar Euro'luk kısmı ise Rusya'nın AB ülkelerine yapmış olduğu ihrac miktarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla AB, Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırım kararlarını alırken bu durum göz önüne almış ve Rusya'ya karşı sınırlı yaptırım kararı üzerinde uzlaşmaya varılabilmektedir.

	İhracat			İthalat		
	Yaptırımdan önce	Yaptırımdan sonra		Yaptırımdan önce	Yaptırımdan sonra	
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Avusturya	3.069	2.153	2.069	4.307	3.987	2.607
Belçika	9.992	10.637	8.315	5.113	4.091	3.040
Bulgaristan	4.782	3.963	3.157	582,9	526,8	396,8
Hırvatistan	1.069	857,2	432,5	282,2	274,6	198,6
Kıbrıs	52.814	28,6	120,8	24,2	14,3	8,9
Çek Cum.	5.383	4.147	3.201	4.474	4.105	2.864
Danimarka	949,9	942,2	1.335	1.562	1.153	744,9
Estonya	840,4	873,3	801,5	1.411	1.186	773,6
Finlandiya	10.485	8.576	5.951	5.358	4.638	3.158
Fransa	10.262	9.909	6.230	7.720	6.808	4.535
Almanya	39.127	36.205	27.035	35.789	29.230	21.802
Yunanistan	6.606	4.831	3.436	406,1	356,8	213,4
Macaristan	6.395	5.404	3.278	2.526	2.069	1.505
İrlanda	140,7	214,7	149,4	632,5	718,4	365,9
İtalya	20.197	17.275	14.259	10.771	9.502	7.108
Letonya	1.087	1.039	1.054	1.759	1.605	1.243
Litvanya	7.368	5.347	4.297	4.869	5.080	3.139
Luxemburg	2,3	12,9	6.933	156,2	128,9	112,4
Malta	7,8	15,2	73,1	35,6	3,4	3,2
Hollanda	28.973	25.052	17.909	7.956	6.610	4.824
Polonya	18.654	17.060	12.616	8.112	7.006	5.130
Portekiz	1.000	710,8	636,9	263,1	204,1	157,9
Romanya	2.360	2.289	2.002	1.382	1.451	989,9
Slovakya	6.064	4.779	3.434	2.554	2.130	1.527
Slovenya	464,1	428,1	256,5	1.189	1.128	861,1
İspanya	8.103	5.945	3.322	2.812	2.582	1.671
İsveç	5.550	6.212	4.207	2.727	2.426	1.570
Britanya	7.965	7.457	6.122	4.666	4.177	3.330
AB-28	206.956	182.371	135.716	119.450	103.202	73.886

Tablo 1: AB Üye Ülkelerinin Rusya ile Yaptığı İhracat ve İthalat Rakamları (2013-2015, Milyon Euro). Kaynak: European Commission: Market Access Database, Statistics, 2016.

2014 yılından beri Rusya'ya karşı sınırlı bir ekonomik yaptırım uygulanmasına rağmen, AB ülkeleri bu süre içinde ciddi anlamda ekonomik kayıplar yaşamışlardır. Eurostat'ın 2015 verileri göre, AB ve Rusya arasındaki toplam ticaret 2013 yılındaki ticaret hacmine göre 100 milyardan fazla bir düşüş yaşamış ve 209 milyar Euro civarında gerçekleşmiştir (Eurostat, 2016). Halbuki kriz öncesi AB ve Rusya arasındaki ticaret hacmi 326 milyar Euro seviyelerindeydi. Bu anlamda, AB ve Rusya arasındaki ticarete büyük bir düşüş yaşanmıştır. AB büyük bir ekonomik kayıp yaşamasına rağmen, henüz Ukrayna Krizi'nde istenilen başarılı sağlanamamıştır. Yukarı da belirtildiği gibi, AB'nin uygulamış olduğu ekonomik yaptırımların başarılabilmesi, o ülkenin AB ekonomisine bağımlı olması sonucu mümkün olabilmektedir. Bu çerçevede Rusya'nın AB ekonomisine yüksek oranda (%48 oranında) bağımlılık göstermesi, AB yaptırımların başarılı olmasını kuvvetlendirmiştir (Galbert, 2015, s. 5-6). Buna karşılık aynı şekilde AB'nin de yaptırım uygulanan ekonomiye bağımlı olması, yaptırımların başarısını sınırlandırmıştır. Nitekim birçok AB ülkesinin -özellikle Almanya'nın- Rus ekonomisiyle yoğun ticari ilişkileri olması, AB'nin ekonomik yaptırım aracını başarılı bir şekilde kullanmasını engellemiştir. Çünkü Rusya mevcut ekonomik ilişkiler çerçevesinde AB'nin kendine yönelik kapsamlı ekonomik yaptırımlar uygulamayacağını farkındadır. Zira bu durumda AB de katlanılması mümkün olmayan bir ekonomik kayıpla karşı karşıya kalması muhtemel hale gelmektedir. Bundan dolayı, dış politika alanında elindeki en güçlü silahı olan ekonomik yaptırımları AB, Rusya'ya karşı tam olarak kullanamamıştır. Bu ise Ukrayna Krizi'nde bir çözümün oluşmasını engellemiştir. Gerçi uygulanan ekonomik yaptırımlar krizin daha fazla tırmanmasının önüne geçebilmiştir. Ancak kesin bir sonucu ulaşılmaması konusunda yeterli olmamıştır (Speck, 2015b).

Öte yandan AB, Rusya'nın Ukrayna'daki krizi derinleştirilmesi durumunda, Rusya'yı ekonomik yaptırımların kapsamını genişletmekle tehdit etmektedir (Forsberg, 2016, s. 28). Böyle bir durum Rusya'yı ekonomik olarak zor durumda bırakacağı gibi, AB ülkeleri içinde ekonomik olarak katlanılması zor bir durumu ortaya çıkaracaktır. Dolayısıyla Almanya ve Fransa başta olmak üzere AB'nin Rusya'ya daha fazla yaptırım uygulanması sıcak bakmamaktadırlar (Galbert, 2015, s. 14-15). Nitekim AB'nin önemli ülkelerinden biri olan Fransa'nın uzun

zamandadır ekonomik yaptırımların kaldırılması konusundaki düşüncesi son dönemde AB'nin diğer önemli ülkesi olan Almanya tarafında da destek görmeye başlamıştır. Gerçekten de Almanya Rusya'nın Ukrayna'daki krizi tırmandırmaması ve ayrılıkçı grupları desteklemeyi bırakması karşısında ekonomik yaptırımları sonlandırabileceği sinyali vermektedir. Öyle ki Angela Merkel 2015 Davos Zirvesinde Ukrayna'da tekrar barışın tesis edilmesi karşılığında Rusya'ya, Ukrayna Krizi'nin çıkmasına neden olan Lizbon'dan Vladivostok'a uzanan bir AB serbest ticaret anlaşmasının teklif etmiştir (Telegraph, 2015). Bu bağlamda, Almanya ve Fransa, Rusya'ya karşı daha fazla ve kapsamlı ekonomik yaptırımları uygulanma konusunda isteksizlik gözükmemektedirler. Buna rağmen, bütün üye ülkeler, AB dış politikasının tutarlılığı için Rusya'ya karşı mevcut yaptırımları uygulamaya devam etmektedirler.

Sonuç olarak AB'nin Rusya'ya karşı uygulayacağı ekonomik yaptırımların bir sınırı olduğu görülmüştür. AB ülkeleri daha kapsamlı bir ekonomik yaptırımı, özellikle 2008'den beri devam eden ekonomik kriz sonrası, üstlenmesi söz konusu değildir. AB üyesi ülkeler zaten ekonomik yaptırımlara karşı olduğu için daha kapsamlı ekonomik yaptırımlara destek vermeyecektir. Özellikle Ukrayna krizinde AB'yi liderlik eden Almanya'nın Rusya ile olan yoğun ekonomik ilişkilerinden dolayı daha fazla bir ekonomik kayba katlanması zor gözükmemektedir. Bundan dolayı AB'nin Rusya'ya karşı daha kapsamlı dış politikasına destek vermemeleri kuvvetle muhtemeldir. Öte yandan Rusya'nın da bu koşullar altında AB'nin uygulayacağı daha kapsamlı bir ekonomik yaptırım kaldırması mümkün değildir. AB bir dış politika aracı olarak ekonomik yaptırımları Ukrayna Krizi'ni sonlandırmayı başaramamış olsa bile krizin daha da büyümesine en engel olmayı başarmıştır. Krizi askeri düzeyden, diplomatik ve ekonomik düzeye taşımayı başarmıştır.

6 Sonuç

Rusya karşı ekonomik ağırlıklı bir dış politikanın belirlenmiş olması, AB'nin Ukrayna krizinde etkili bir aktör olamayacağı tartışmalarına neden olmuştur. Ancak AB'nin dış politikasının kurumsal yapısı düşünüldüğünde bir ulus devletin sahip olduğu dış politikanın özelliklerine sahip olmadığı görülmektedir. Nitekim Maastricht Antlaşmasıyla AB'nin ortak politikalarından biri haline gelen dış politika, üye ülkelerin ulusal çıkarları ve egemenlik haklarını koruyabilmek için kendi kontrollerinde olacak şekilde hükümetlerarası nitelikte oluşturulmuştur. Dahası AB düzeyinde oluşturulan ortak dış politikada güvenlik ve savunma konularına sınırlı düzeyde yer verildiği görülmektedir. Dolayısıyla, AB düzeyinde Ukrayna krizinde Rusya'ya karşı belirlenen dış politikanın kapsamlı ve sert güç unsurlarına yer vermesinin beklenmesi AB dış politikasının kurumsal yapısı açısından çok mümkün gözükmemiştir. Yine de, AB'yi üyesi ülkeler arasında Rusya'ya karşı 'tek sesliliğin' sağlanmış olması AB'nin Ukrayna krizinde önemli bir aktör haline gelmesini sağlamıştır. Elbette AB'nin Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımları uygulamaya koyması ve üye ülkelerin bu yaptırım kararlarına bağlılık göstermesi Ukrayna krizini sonlandırmaya yetmemiştir. Fakat Ukrayna krizinde Rusya'ya rağmen, üye ülkelerin AB düzeyinde ortak tutumlar belirleyerek tutarlı politikalar üretebilmeleri, üye ülkelerin ulusal dış politikaları arasındaki yakınlaşmayı göstermesi açısından önemlidir.

Soğuk Savaş sonrası düzenin en önemli güvenlik krizini ortaya çıkaran Ukrayna Krizi'ne karşı AB'nin ekonomik yaptırımları öncelendiği, askeri seçenekleri ise gündeme dahi almadığı görülmektedir. Her ne kadar Doğu Avrupalı üye ülkeler askeri seçenekleri gündeme getirse de, üye ülkelerin çoğu Rusya'ya karşı askeri seçeneklerin kullanılmasına kesin olarak karşı çıkmışlardır. Bunun temel nedeni AB ülkelerinin tarihsel deneyimleri ve Avrupa bütünleşmesini doğrudan etkileyecek büyük bir savaştan kaçınılmak istenmesinden kaynaklanmıştır. Bu bağlamda Rusya'ya karşı askeri seçeneklerin kullanılmasının Avrupa'yı derinden etkileyecek türden bir savaşı tetikleyeceğinden korkulmuştur. Özellikle nükleer bir güç olan Rusya ile yaşanacak bir savaşın herkes için kötü sonuçlar ortaya çıkaracağı düşünülmüştür. AB, Rusya gibi nükleer bir askeri güçle ne pahasına olursa olsun karşı karşıya gelmek istememiştir. AB askeri kapasiteye sahip olmasa bile NATO ve ABD aracılığıyla Rusya'yla mücadele edebilecek durumda olmasına rağmen, askeri seçeneğin hiçbir şekilde AB'ye fayda getirmeyeceğini görülmüştür. Rusya ile askeri bir mücadelenin AB'yi iki türlü olumsuz yönde etkileme potansiyeli belirlemiştir. Bunlardan birincisi, AB'nin askeri yöntemleri kullanması durumunda -ki Rusya'ya karşı AB'nin böyle bir kapasitesi söz konusu değildir- Rusya'nın nükleer güç dahil olmak üzere bütün askeri kapasitesini kullanmasına yol açacağı düşünülmüştür. Böyle bir durum ise İkinci Dünya Savaşı'ndan beri Avrupa'da inşa edilmeye çalışılan barış ve istikrarı sonlandıracak bir gelişme olacaktır. İkincisi ise bir şekilde Ukrayna Krizi'nde Rusya askeri müdahalelerle engellenmiş olsa bile, bu kez Rusya'da bir ekonomik ve siyasi çöküşe neden olacağı, bunun ise Avrupa bütünleşmesini için yeni tehditlerin Rusya topraklarında ortaya çıkmasından korkulmuştur. Soğuk savaşın sona ermesinden bu yana Avrupalı bütünleşmesine zarar verebilecek gelişmeleri bertaraf edebilmek için ekonomik ve siyasi yollara başvurulurken, Ukrayna Krizi'nde askeri yöntemlere başvurulması AB'nin uzun yıllardır izlemiş olduğu stratejiye bu anlamda aykırılık arz etmiş olacaktır. Askeri kapasite yetersizliği ve sahip olduğu sivil ve ekonomik güç ilkeleri AB'nin Ukrayna Krizi'nde izlediği dış politikanın temel dinamiği meydana getirmiştir. Askere kapasite yetersizliği askeri açıdan AB'nin etkili bir aktör olmasını sınırlandırsa da sahip olduğu ekonomik güç ve sivil güç Ukrayna Krizi'nin büyümesi engellemiştir.

Kaynakça

- Arman, M. R. & Aslan, H. 2015. Avrupa Komşuluk Politikası Çerçevesinde Ukrayna Krizi, İçinde, U. B. Yıldız (Ed.), *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörlerle İlişkiler* (ss. 59-82). Ankara: Nobel Yayınları.
- BBC, 2015. *France Seeks End to Russia Sanctions over Ukraine*. <http://www.bbc.com/news/world-europe-30679176> adresinden 16/04/2016 tarihinde alındı.
- Chivvis, C. 2015. Deterrence in the New European Security Context. İçinde, Riccardo Alcaro (Ed.), *West-Russia Relations in Light of the Ukraine Crisis* (ss. 33-45). Roma: Edizioni Nuova Cultura.
- Demir, S. 2014. Ukrayna Krizi: Yeni Küresel Politik Düzenin Başlangıcı. İçinde, H. Çomak, C. Sancaktar & Z. Yıldırım (Eds.), *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi* (ss. 169-190). İstanbul: Beta Yayınları.
- European Commission, 2016. *An overview of trade flows in goods between EU and non-EU countries*. http://madb.europa.eu/madb/statistical_form.htm adresinden 15/05/ 2016 tarihinde alındı.
- European Parliament, 2015. *Economic impact on the EU of sanctions over Ukraine conflict*. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/569020/EPRS_BRI\(2015\)569020_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/569020/EPRS_BRI(2015)569020_EN.pdf) adresinden 25/05/2016 tarihinde alındı.
- European Union External Action, 2015. *EU relations with Russia*. http://eeas.europa.eu/russia/about/index_en.htm adresinden 12/05/2016 tarihinde alındı.
- Forsberg, T. 2016. From Ostpolitik to 'frostpolitik'? Merkel, Putin and German foreign policy towards Russia. *International Affairs*. 92(1), 21-42.
- Galbert, S. 2015. *A Year of Sanctions against Russia-Now What? A European Assessment of the Outcome and Future of Russia Sanctions*. Washington: Center for Strategic & International Studies.
- House of Lord, 2014. The EU and Russia: Before and Beyond the Crisis in Ukraine. London: the Authority of the House of Lords
- Keukeleire, S. & Delreux, T. (2014). *The Foreign Policy of the European Union*. 2nd ed., Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kuzio, T. 2012. Ukraine's relations with the West since the Orange Revolution. *European Security*, 24(3), 395-413.
- Larrabee, S. F., Wilson, A. P. & Gordon, J. 2015. *Ukrainian Crises and European Security: Implication for the United States and US Army*. Santa Monica: RAND Corporation.
- Larsen, H. B. L. 2014. *Great Power Politics and the Ukrainian Crisis: NATO, EU and Russia after 2014*, Copenhagen: DIIS, Danish Institute for International Studies. Report 2014: 18. https://www.diis.dk/files/media/publications/import/rp182014_lindboe_nato_forweb.pdf adresinden 25/05/2016 tarihinde alındı.
- MacFarlane, N. & Menon A. (2014). The EU and Ukraine. *Survival*, 56(3), 95-101.
- Özdal, B. 2013. *Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı?*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Özdal, H. 2013. AB ve Rusya Arasında Ukrayna: Hayaller ve Gerçekler. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*. Analiz No 26, 1-15.
- Özdal, H., Özertem, H. S., Has, K. & Yegin, M. 2013. Ukrayna Siyasi Krizinde Rusya ve Batı'nın Tutumu. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*, Analiz No: 28, 1-22.
- Schmidt-Felzmann, A. (2015). Facing the Kremlin: Better Brave, Than Sorry!. İçinde, A. Spruds & K. Bukovskis (Eds.), *Towards Reassurance and Solidarity in the Euro-Atlantic Community. Riga Conference Papers 2015* (pp.120-129). Riga: Latvian Institute of International Affairs.
- Schmidt-Felzmann, A. 2014. Is the EU's Failed Relationship with Russia the Member States Fault? *L'Europe en Formation*, 14(374), 40-60.
- Secieru, S. 2015. Have Eu Sanctions Changed Russia's Behaviour In Ukraine? İçinde, I. Dreyer ve J. L. Cabrera (Eds.), *On target? EU sanctions as security policy tools* (ss. 39-48). Paris: EU Institute for Security Studies.
- Speck, U. 2015. *German Power and the Ukraine Conflict*, Carnegie Europe <http://carnegieeurope.eu/2015/03/26/german-power-and-ukraine-conflict> adresinden 19/04/2015 tarihinde alındı.
- Telegraph, 2015. *Ukraine crisis: Angela Merkel 'offers Russia free trade deal for peace*. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/11365674/Ukraine-crisis-Angela-Merkel-offers-Russia-free-trade-deal-for-peace.html> adresinden 27/05/2016 tarihinde alındı.
- Trenin, D. 2014. *The Ukraine Crises and the Resumption of Great-Power Rivalry*. Moscow: Carnegie Moscow Center.
- Vitkus, G. 2015. Towards Stronger Normative Power: The Nature of Shift in EU Foreign Policy in the Context of the Crisis in Ukraine. *European Integration Studies*. 9, 8-19.
- Zhussipbek, G. 2011. Avrupa Birliği İle Rusya Federasyonu Arasındaki "Stratejik Ortaklığın" Analizi. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 7(25), 47-85.